

ROSTA

Örebro

Precisering och fördjupning av riksintresset utifrån motivering och värdetext enligt beslut av Riksantikvarieämbetet 1996

Beställning: Länsstyrelsen i Örebro län
Framställt av: Örebro läns museum
Författare: Anna Rodin
Ölm Rapport nr: 2010:29
Lst publ nr: 2012:17

ROSTA

I Rosta förenas på ett tydligt sätt de ambitioner som under efterkrigstiden präglade byggandet av välfärdssamhället, både gällande bostadspolitiken samt vad gäller planerarnas och arkitekternas idéer om boende och bostäder. Örebro var vid tiden ett Sverige i miniatyr med starkt socialdemokratisk styre och bostadsbrist och här introducerades och testades de nya idéerna allra först. De bostäder som uppfördes resulterade i stor uppmärksamhet, internationellt och nationellt. I mönsterstaden byggdes bostäder som samtidigt uppfattades som symboler för välfärdssamhället och Rosta var det första området i Örebro som byggdes i denna anda.

Politik och maktkoncentration var bidragande till bebyggelsens möjliggörande och Rosta är ett tydligt uttryck för en tid i modern svensk historia. Bostadsområdet berättar om den utveckling Sverige genomgick under efterkrigstiden, om en vilja att skapa ett jämlikt samhälle där bra bostäder åt alla utgjorde ett viktigt mål. I Rosta förverkligades flera av de rådande planidéerna såsom grannskapstanken med idéer om tryggt boende i en rumsligt avgränsad miljö. Boendemiljön skulle erbjuda trygghet och gemenskap, ja i sig skapa gemenskap.

Rosta berättar också om ett samhälle där hemmet på många sätt uppfattades som en arbetsplats för husmodern. Oavsett om hon förvärvsarbetade eller var hemmafru var hemarbetet kvinnans och arkitekter och planerare strävade efter att underlätta detta arbete. Även barnen gavs en framträdande roll i boendemiljön. Efterhand har hushållssammansättningarna i Rosta förändrats vilket bland annat avspeglar nya familjeförhållanden och ändrad befolkningsammansättning. Trots det förknippas Rosta fortfarande med bra boende vilket ger en antydning om kvaliteter både i lägenheterna och i den yttre miljön.

Rosta blev en förebild, såväl nationellt som internationellt, för efterkrigstidens flerbostadsbyggande. Som ett av landets mest kända och främsta exempel på efterkrigstidens byggande av välfärdsstaten utgör Rosta en kulturmiljö av intresse ur ett nationellt perspektiv. Området är ännu idag, till sin helhet, ett mycket uppskattat bostadsområde med höga kulturhistoriska värden. Det berättar för vår samtid om en viktig epok i svenskt flerbostadsbyggande. Rosta planerades för kvinnor och barn vilket kan avläsas både i den inre boendemiljön och i den yttre. Den utbyggda barnomsorgen i området var också på många sätt ny för sin tid och speglar ett samhälle i förändring. De gemensamma grönytorna uppmanade till lek och fysisk aktivitet vilket även vittnar om ett hälsoperspektiv i planeringen. Av vikt för vår samtids och kommande tiders förståelse av den epok som kännetecknade efterkrigstidens byggande av välfärdsstaten och dess tidiga flerbostadsbyggande är det därför betydelsefullt att Rostas kulturhistoriska värden får fortleva.

INLEDNING

BAKGRUND

Det finns omkring 1700 riksintressen för kulturmiljövården i Sverige och 54 av dem finns i Örebro län. Ett område av riksintresse för kulturmiljövården är en kulturmiljö som har få eller inga motsvarigheter i regionen och landet. Den utvalda miljön skall vidare representera hela landets historia från förhistorisk tid fram till nutid samt bland annat visa hur människan utnyttjat tillgängliga naturresurser, utvecklingen av samhället, näringsliv, sociala villkor, byggnadsskick, olika estetiska ideal med mera.

Beslut om riksintresse fattas av Riksantikvarieämbetet med stöd av Miljöbalken. Förutom riksintressen för kulturmiljövård finns det riksintressen bland annat för naturvärden och friluftsliv.

Syftet med riksintressen är att nationella intressen skall hävdas i beslut om markanvändning. Riksintressen och hanteringen av dem regleras i Miljöbalkens 3 kap. 6 §. Där fastslås att områden som utpekats som riksintressen skall skyddas mot ingrepp eller åtgärder vilka kan medföra påtaglig skada på riksintresset. Dock är en miljö inte per automatik skyddad bara för att den klassats som varande av riksintresse. Länsstyrelsen har till uppgift att klargöra statens anspråk beträffande kulturmiljövården till kommunerna samt att tillhandahålla planeringsunderlag för den översiktliga planeringen. Kommunerna skall vidare redovisa riksintressena i översiktsplaner samt, i dessa, uppge hur riksintressena skall tillgodoses i samhällsplaneringen och i den kommunala planläggningen.

1996 beslutade Riksantikvarieämbetet om reviderade motiv- och värdebeskrivningar för de befintliga riksintresseområdena, ett urval riksintressen som till större delen valdes ut 1987. Avsikten med revideringen var att tydliggöra värdena och därmed förbättra möjligheterna att kunna hävda dem i konkurrens med motstående intressen. Studier har dock visat att det finns ett behov av tydligare värdebeskrivningar. I praktiken krävs vidare att det finns regionalt framtagna, fördjupade beskrivningar, som underlag för planering.

Örebro läns museum har på uppdrag av Länsstyrelsen i Örebro län utfört en fördjupad riksintressebeskrivning av bostadsområdet Rosta i Örebro.¹ Rosta uppfördes 1948-52 och blev tidigt nationellt och internationellt uppmärksammat som förebild för svenskt flerbostadsbyggande. I befintlig motiv- och värdebeskrivning från 1996 saknas dock en precisering av vad som gav området denna status i folkhemmets bostadsbyggande samt en tydlig beskrivning av varför området är av riksintresse.

Syftet med en fördjupad riksintressebeskrivning av den befintliga är att precisera och fördjupa förståelsen för varför området är av riksintresse. Beskrivningen skall också utgöra kunskapsunderlag för vilka karaktärsdrag, kvaliteter och värden i miljön som är av riksintresse. Underlaget skall vidare ge stöd vid fysisk planering. Rumsliga sammanhang, stråk och platser, arkitektoniska element, kulörer och fasadmaterial är exempel på fysiska karaktärsdrag som kännetecknar miljöns byggnadsepok.

Riksintressebeskrivningen utgår från AKT-metoden, en metod som tidigare tagits fram vid Länsstyrelsen i Örebro län. Metoden innebär bland annat att Landskapskonventionens syn på landskapet tillämpas samt att en ökad vikt läggs vid socialhistoriska och historiska dimensioner i det analyserade landskapet.

¹ I uppdraget ingick också att utföra en fördjupad riksintressebeskrivning av bostadsområdet Baronbackarna, Örebro.

Kulturmiljöanalysen har genomförts av Anna Rodin, bebyggelseantikvarie på Örebro läns museum.

ROSTA

Riksintresse [T 21]

MOTIVERING: Bostadsområde som utgör en viktig förebild, nationellt och internationellt, för efterkrigstidens flerbostadsbebyggelse.

UTTRYCK FÖR RIKSINTRESSET: Riksintresset består av 130 stjärnhus från åren 1948-1952, sammankopplade i kedjor kring gårdsbildningar och omgivande större grönytor. Tidstypiska trafiklösningar, gestaltningsmässiga värden, välstuderade planlösningar och byggnadsdetaljer.

BERÄTTELSEN OM ROSTA

FOLKHEMSBYGGET & GRANNSKAPSTANKEN

Folkhemsbygget, vilket påbörjades på 1930-talet, fullföljdes under efterkrigstiden i och med byggandet av välfärdsstaten. Politiker såväl som planerare och arkitekter hade starka politiska, ekonomiska och sociala ambitioner för hur detta välfärdssamhälle skulle utformas. Utgångspunkten för detta nya samhälle var att det skulle vara jämlikt och rättvist.

Bostadsbristen var vid tiden enorm, delvis på grund av det begränsade bostadsbyggandet under krigsåren och delvis på grund av en ökad inflyttning till städer och tätorter. I slutet av 1940-talet, som svar på olika bostadssociala utredningar, fattade riksdagen de beslut som ledde fram till den svenska bostadspolitikens sociala mål, att hela befolkningen skulle förses med bra bostäder till rimliga hyror. Processen påbörjades dock så tidigt som 1912 i samband med att en kommission tillsattes för att försöka lösa bostadsfrågan. Där lades den politik fast som sedan mynnade ut i folkhemsbygget.

Staten satsade på lånegivning med lika höga krav på alla bostäder som skulle byggas. Att därmed inte skilja ut låginkomsttagare genom att endast erbjuda dem subventionerade bostäder var en bostadspolitik Sverige var tämligen ensam om vid denna tid.

De bostadsföretag som erhöll lånen var de allmännyttiga och icke-vinstdrivande, det vill säga de kommunala bostadsföretag som bildades vid den här tiden. I deras uppdrag ingick bland annat att förse de grupper som hade det sämre ställt med bostäder. Kommunerna hade också fått en starkare ställning, både ekonomiskt och formellt, vilket gav dem stort inflytande i samhällsplaneringen. Till följd av bostadspolitikens ökade mängden allmännyttiga bostäder kraftigt i början av 1950-talet.

Trångboddheten var vid tiden ett stort problem varför den bostadssociala målsättningen blev att ingen skulle behöva bo fler än två personer per rum. Ekonomiskt möjligt var att bygga familjebostäder på i genomsnitt 2-3 rum och kök och flerfamiljshuset bedömdes vara bästa formen för genomförandet. Normer och bestämmelser kopplades också till de statliga lånen och dessa blev avgörande för det svenska bostadsbyggande som följde.

Ambitionen att förbättra bostadsstandarden nådde framgång. De bostäder som byggdes var både rymligare och bättre utrustade, särskilt beträffande värme och hygien. Trångboddheten minskade avsevärt men bostadsbristen höll, trots det ökade antalet bostäder, i sig. Hushållens ekonomi förbättrades också vilket medförde efterfrågan på större och än bättre bostäder.

Under 1940-talet började planerare och arkitekter ifrågasätta och kritisera de lamellhusplaner som varit rådande under 1930-talet. Rumslighet och variation blev istället de nya idealen. Kringbyggda gårdar ersatte de parallellagda bostadslängor som karaktäriserat lamellhusplanerna och nya och mer varierade stadsplaner togs fram. Några av de tidigare idealen införlivades dock med de nya idéerna varför de kringbyggda gårdarna gjordes luftiga och grönskande. Fortfarande rådde hantverksmässiga byggnadsmetoder vilket medförde att bebyggelsen och gårdarna kunde anpassas efter platsens terräng. Flera av de bostadsområden som uppfördes under 1940- och 1950-talet uppvisar denna hänsyn till, och tillvaratagande av, det befintliga landskapets karaktär. Många gånger engagerades också trädgårds- och landskapsarkitekter.

Idén om grannskapet fick också sitt genomslag i efterkrigstidens stadsplanering. Grannskapsplanering innebar en uppdelning av stadsutbyggnaden i mindre enheter. Dessa enheter skulle bestå av bostadsområden med centrum för bland annat gemensamhetsanläggningar, handel och service. En av idéerna med grannskapet var vidare att de små enheterna skulle skapa goda förutsättningar för gemenskap och demokrati.

Efterkrigstidens arkitektur karaktäriseras av att flera traditionella drag återkommer, till exempel sadeltaket. 1930-talets ljusa slätputsar fick stå tillbaka för mörkare jordfärger, oputsat tegel och grovputsade ytor, en materialrealism som till viss del hade sin orsak i krigets bristsituation.

ÖREBRO – MÖNSTERSTADEN

Örebro omnämns ofta som mönsterstaden för välfärdssamhällets bostadsbyggande. Utbyggnaden av staden ger en tydlig bild av de ideal, ambitioner och förutsättningar som präglade samhällsplaneringen vid tiden. Staden blev även känd utom rikets gränser för de innovativa och experimentella stadsplane- och bostadslösningar som genomfördes.

Örebro industrialiserades i rask takt under 1900-talets första hälft och utvecklades till en arbetarstad med starkt socialdemokratiskt styre. Inflyttningen till landsbygden i kombination med det avstannade bostadsbyggandet under kriget hade resulterat i stor bostadsbrist, i Örebro liksom i övriga landet. De bostäder som fanns var trångbodda och höll en låg standard. 1946 bildades ett kommunalt allmännyttigt bostadsföretag, Stiftelsen Hyresbostäder och företaget blev avgörande för kommunens bostadsbyggande. Stiftelsen prioriterades genomgående av kommunen och en unik position i sammanhanget innehades av Harald Aronsson, tung socialdemokratisk politiker som också arbetade på uppdrag av stiftelsen. Bostadsområdena Rosta och Baronbackarna var de två största och de mest kända av de områden som stiftelsen kom att bygga. Storleken på de båda bostadsprojekten, 1340 respektive 1227 lägenheter, var vid tiden ovanlig i Sverige. Rosta var det första område som byggdes och några år senare uppfördes Baronbackarna.

Eftersom Rosta var det första projekt stiftelsen skulle genomföra var det mycket viktigt, för den fortsatta verksamheten, att det lyckades. En arkitektävling utlystes därför och vinnare blev Sven Backström och Leif Reinius, en arkitektduo som kanske allra tydligast stod som företrädare för den svenska 1940-tals arkitekturen.

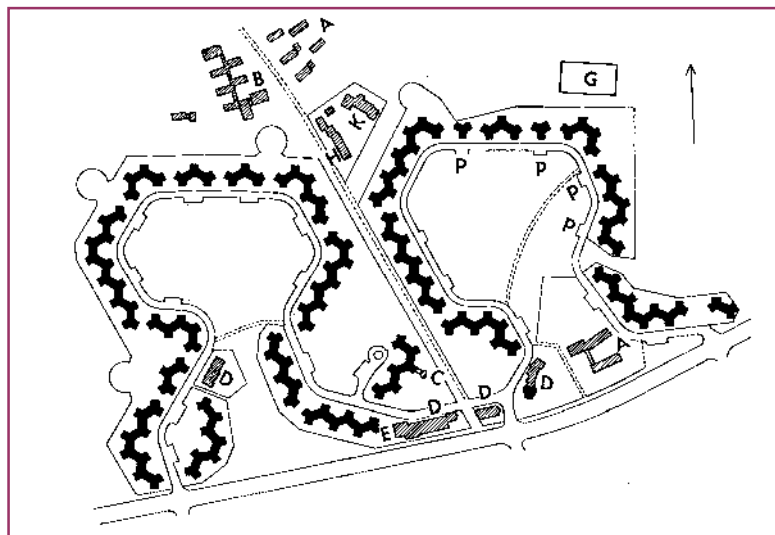
Backström & Reinius valde att åter ta upp stjärnhuset som byggnadstyp, en idé som de tidigare tillämpat i Gröndal, Stockholm. De utvecklade konceptet och stjärnhusen sammanfördes i Rosta till långa slingor i två halvöppna cirklar där varje enhet omsluter en stor park. Planen medförde även att små, intima gårdsrum skapades närmast husen. Då Rosta skulle uppföras på en blåsig slätt bedömdes planen, av uppdragsgivaren och andra, som särskilt lämplig eftersom den genom sin slutenhet skulle fungera som ett vindskydd i det öppna landskapet.

Bildkälla: Örebro stadsarkiv

Bild 1: Flygfoto över Rosta från 1965

Grannskapstanken med avgränsade bostadsområden och tillhörande kommersiell och kommunal service i den större stadens närhet framträder tydligt i Rosta, liksom planidealet med trygga, kringbyggda gårdar, präglade av rumslighet och variation.

- A: Lågstadiekola
- B: Mellanstadieskola
- C: Daghem
- D: Affärer
- E: Ungdomsgård & Bibliotek
- P: Parkering
- G: Garage
- H: Tvättcentral
- K: Panncentral

Bild 2: Situationsplan över bostadsområdet

Bostadshusen uppfördes i tre våningar med delvis inredda vindar. De gavs vidare ett tidstypiskt formspråk med traditionella sadeltak, tvåluftsfönster med ljusa, slätputsade omfattningar samt rustika spritputsade fasader vilka var avfärgade i bland annat grönt, brunt, gult och grått. Själva färgsättningen av området utfördes av en dansk arkitekt. Husen gavs formen av en trebent stjärna, ett grepp som medförde tre lägenheter per trapplan, en i vardera stjärnas ben. Genom variation i uddarnas längd kunde lägenheterna göras olika stora. Att bostäderna skulle vara ljusa var viktigt för arkitekterna och varje lägenhet hade också fönster åt minst två håll. Karaktäristiskt för gestaltningen var också att entréportarna, liksom flertalet av de utanpåliggande balkongerna, förlades inåt gårdarna vilket medförde en viss slutenhet utåt.

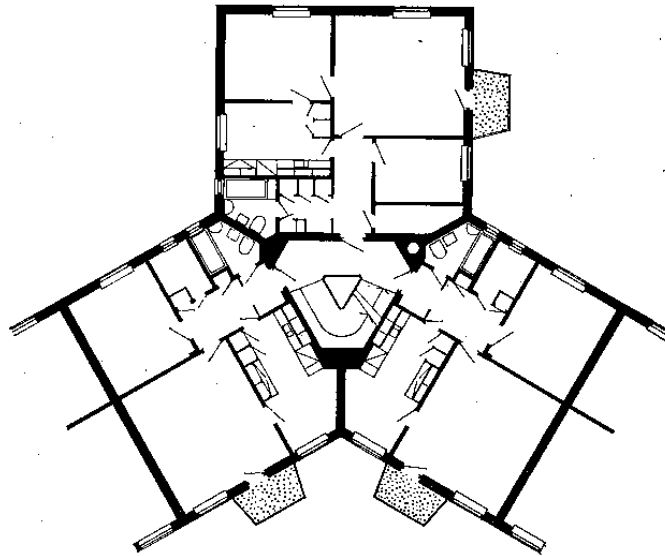

Bild 3: Planlösning med tre lägenheter per trapplan

Lägenheterna utformades för att underlätta husmödrarnas arbete. Exempelvis försågs badrummen med en särskild tvättho vilken skulle kunna användas för småbarnstvätt och lägenheternas städsåp hade inredning enligt anvisningar från Hemmens forskningsinstitut. I utkanten av bostadsområdet uppfördes också en tvättcentral vilken var den första tvättstuga som byggdes av allmännyttan i Örebro.

Ambitionen från uppdragsgivaren att få en varierad befolkningssammansättning, med boende från alla samhällsklasser, var starkt uttalad. Lägenheterna varierade därför från ett rum och kokvrå till fem rum och kök med möjligheter till uthyrningsrum i de större lägenheterna. Tyngdpunkten låg dock på 2- och 3-rumslägenheter. Tvårummarna dominerade med ett antal utgörande mer än halva det totala lägenhetsbeståndet. Uthyrningsrummen var ett försök till att, tillfälligtvis, råda bot på den stora bostadsbristen. Ett kollektivhus samt hembiträdesvåningar ingick i den ursprungliga idén vilket speglar dåtidens debatt om vikten av att avlasta den yrkesarbetande husmodern. Detta genomfördes dock aldrig utan det höghus om 11 våningar, innehållande enbart smålägenheter på ett rum med kokvrå ämnade för ensamstående, kom till viss del att fylla en sådan funktion. Höghuset, det första i Örebro, är ett tydligt uttryck för det då rådande mönstret i stadsplaneringen, att med ett höghus skapa ett landmärke som utmärkte centrum och bostadsområdets lokalisering.

Grannskapstanken fullföljdes med kommersiell och kommunal service och flertalet av dessa byggnader uppfördes med tidstypiska, gula tegelfasader vilket medförde ett tydliggörande av vilka byggnader som utgjorde områdets servicebebyggelse. Tekniska gemensamhetsanordningar såsom panncentral, tvättcentral och bastu förlades norr om stjärnhusen medan butikerna sammanfördes i två längor utmed den gata som förbinder de båda slingorna. En butikslänga förlades också i västra delen av området. Utöver dessa fanns även mjölkbutiker utspridda i bostadsbebyggelsen. Vid butikscentrumet fanns bland annat flera matvarubutiker, sybehörs- och manufakturaffär, cykel- och sportaffär samt tobaksaffär. I höghusets låghusdel inrymdes leksaksaffär, bosättningsbutik, kemtvätt och frisör. Förskola, daghem, fritidsgård, bibliotek med mera utgjorde grannskapets kommunala service. I området fanns också ett flertal olika hobbylokaler samt samlingslokaler tillgängliga för de boende.

Bild 4: Rosta centrum, 1960-tal

Bild 5: Mjölkkaffär, 1960-tal

Trafiken leddes in via två lokalgator och deras dragning var ämnad att omöjliggöra alltför hög hastighet. Därmed skulle faran med att barnen var tvungna att korsa gatan för att ta sig från närgården till den stora parken vara undanröjd.

1952 stod bostadsområdet färdigt och det väckte stor uppmärksamhet, såväl nationellt som internationellt. Rosta bedömdes vara ett föredöme för det framtida flerbostadsbyggandet och planen med de två slingorna av stjärnhus runt öppna fält var unik för sin tid.

VAD HÄNDE SEDAN?

Barnfamiljerna, vilka hade förtur i bostadskön, kom under lång tid att dominera Rosta. Redan i planeringsstadiet var de ansvariga införstådda med att det skulle bo många barn i området varför de såg till att det skulle finnas lokaler med verksamheter riktade till barn i olika åldrar redan när området var nytt. Ungdomsgården som byggdes var landets första. Då inflyttningen till området avslutades bestod tre fjärdedelar av hushållen av barnfamiljer och en fjärdedel av enrummarna hyste också de, något överraskande, familjer med barn. Många flyttade från trångboddhet och låg boendestandard och lägenheterna uppfattades som lyxiga. Ambitionen hade varit att Rosta skulle få en varierad social sammansättning och lägenheternas olika storlekar var tänkta att tilltala olika grupper. I själva verket blev Rosta en arbetarstadsdel med en påfallande

hög andel ensamstående mödrar. De familjer, för vilka de större lägenheterna var avsedda, visade sig ointresserade av att flytta till Rosta.

Bild 6: Rostas ungdomsgård, 1951

15 år efter bostadsområdets uppförande konstaterades att lägenheterna fortfarande uppfattades som bra boende men att bostädernas knappa mått och de begränsade förvaringsutrymmena börjat upplevas som alltför små.

Vid mitten av 1970-talet hade andelen barnfamiljer sjunkit kraftigt. De utgjorde då mindre än hälften av samtliga hushåll. Ensamstående vuxna dominerade istället och hade vid tiden ökat till hälften av alla hushåll. Ensamstående med barn minskade däremot gradvis. Många av dem som flyttade till bostadsområdet var äldre än de som flyttade ut. Rosta var dock alltså en arbetarstadsdel och beskrevs vid tiden som stabilt och socialt lugnt. Cirka en fjärdedel av dem som flyttade in när området var nytt bodde då fortfarande kvar.

Sedan tillkomsten skedde en successiv utglesning av antalet boende. Efter 25 år var folkmängden nere på mindre än hälften av det ursprungliga antalet invånare. Under perioden fram till 1970-talet var flyttningsgraden relativt låg men den kom att stiga. Dock uppvisade Rosta en högre grad av stabilitet än till exempel Baronbackarna. Många flyttade inom området vilket förklarades med att trångboddhet föranledde ett behov av större lägenhet men att hemkänslan och trivseln gjorde att de gärna bytte upp sig inom området. Undersökningar visade också att gemenskapskänslan var större i Rosta än i senare byggda grannskap. Den lilla kärnan långtidsboende i området ansågs också bidra till kontinuitet och social stabilitet. Höghuset uppvisade dock en hög grad av genomströmning redan från början. Graden av mångkulturellt boende var vid tiden låg.

Intresset för det nya bostadsområdet samt för det något senare uppförda Baronbackarna renderade i en mängd bostadsvaneundersökningar, utförda under de närmast följande åren efter deras uppförande. För Rosta kom fokus att ligga på hur väl grannskapstanken fungerade, om hur väl grannskapsenhetens utformning och funktioner passade de boende och hur planen påverkade dem. Stadsplanen fanns i undersökningarna fungera bra beträffande bland annat barnens lekplatser och möjligheterna att handla i närområdet bedömdes positivt. Däremot uttryckte de boende en viss reservation gentemot tvättcentralerna. Stiftelsens tvättstuga ansågs vara för liten, tvättiderna var för korta och väntetiden för lång. Dessutom tyckte husmödrarna att tvättstugan låg

alltför långt från den egna lägenheten. Bostädernas planlösningar och funktioner konstaterades fungera bra för såväl hemarbetande som för försäkringsarbetande mödrar.

Trafik och parkering fick stor kritik och var tredje husmor ansåg att trafiken genom området var mer än besvärlig. Det ökade välbefindandet i samhället hade i sin tur lett till en ökad bilism vilket givetvis också satte sina spår i Rosta. Det blev trångt om utrymme samtidigt som barnens rörelser mellan närgård och park blev riskfylld. Bilarna gjorde det också svårt för föräldrarna att, från lägenheten, hålla uppsikt över sina barn när de lekte i den gemensamma parken. Problemet med bilismen föranledde en trafikseparering och trafiken lades i slutet av 1960-talet om med ny matargata på slingornas utsida. I samband med detta ökade man också antalet parkeringsplatser i området.

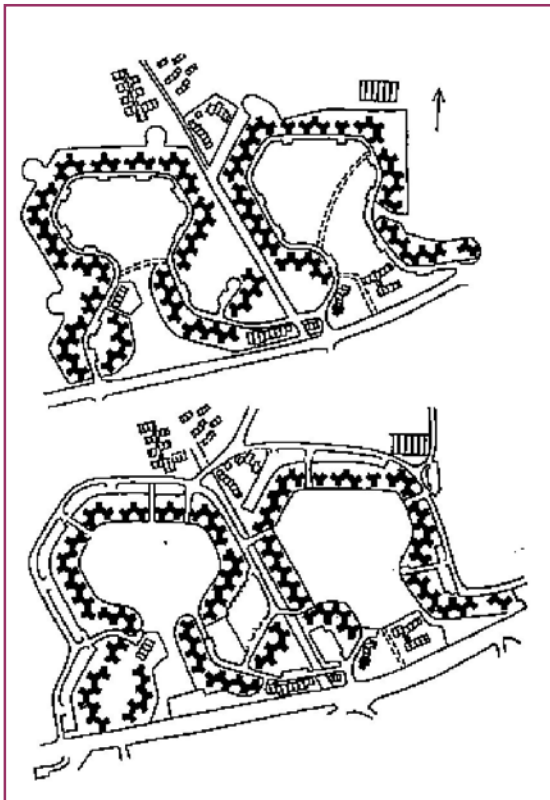

Bild 7: Rosta före och efter trafikseparering

Bild 8: Rosta före trafiksepareringen

En ambition med idén om grannskapet var också att de små enheterna skulle skapa goda förutsättningar för gemenskap. Undersökningarna visade dock att grannskapsenheten inte hade den stora betydelse för social grannkontakt som planerare, arkitekter och politiker trodde.

I början av 1980-talet befanns Rosta vara i ett visst behov av upprustning. Nya bestämmelser om tillgänglighet krävde också att området måste anpassas med fler bostäder tillgängliga för rörelsehindrade. Fastighetsägaren inledde renoveringen med en provetapp, ett arbete som sedan utvärderades och i samband med detta fick kritik från flera håll. I den fortsatta renoveringen som följde togs därför större hänsyn till bebyggelsens ursprungliga karaktär och värden. Hissar, särskilt framtagna för Rostas stjärnhus, installerades i genomsnitt i vart tredje trapphus, ett ingrepp som också medförde att äldre människors möjligheter att bo kvar förbättrades. Vissa invändiga renoveringar genomfördes också. Fasaderna putsades om med spritputs, så nära

befintlig färg som möjligt. Takets lertegel byttes mot betongpannor och fönster och material till balkonger med mera byttes också ut. Entréernas glasade portar nytillverkades med de befintliga som förlaga.

Även höghuset har genomgått vissa förändringar såsom byte av fönster, dörrar och balkonger. Det har även tilläggsisolerats. Idag används byggnaden som äldreboende.

Trots utglesningen av de boendes antal i Rosta levde många butiker kvar men i slutet av 1970-talet var de flesta borta. De enda som då återstod var några livsmedelsaffärer och ett fåtal specialbutiker. Av de för grannskapet så viktiga service- och gemensamhetsbyggnaderna har några av dem genomgått större eller mindre förändringar. Flera av dem har dock bibehållit sin ursprungliga karaktär. Införandet av fjärrvärme resulterade också i att panncentralen förlorade sin funktion. Andra byggnader har tillkommit, däribland friliggande tvättstugor uppförda på 1990-talet samt särskilda sophus placerade på förgårdarna.

ROSTA IDAG

Rosta är ett stort område men trots sin storlek är det överblickbart. Bostadshusens stjärnform och de hästskeformade slingorna bidrar till en känsla av avgränsning och rumslighet. Variationen i hur stjärnorna är sammankopplade samt i hur de är färgsatta skapar omväxling och lekfullhet, trots den till karaktären enhetliga bebyggelsen. Intimitet och avgränsning kontrasterar mot de större grönområdenas ljus och öppenhet.

Bild 9: En av Rostas stora parker

En viss slutenhet präglar de yttre fasaderna medan de inre fasaderna upplevs som mer öppna. Det är här entréerna finns och flertalet balkonger, vända mot de små förgårdarna och de större parkerna. De två halvslutna cirkelarna bildar två tydligt avgränsade enheter. Den från början trädlösa platsen har förändrats. I parklandskapet växer nu höga lövträd, bland annat lindar, lönnar, almar och björkar. Den öppna ytan består också av mindre rum, skapade av buskar och planteringar och en och annan pergola. Ändock är parkerna öppna och ljusa och erbjuder längre siktlinjer. Lekplatser, tennisbana, plaskdammar liksom en boulevall uppmanar till förströelse och lek. De små förgårdarna uppvisar varierade planteringar vilket skapar intima rum i anslutning till respektive bostadshus. Bänkar, bord och grillar finns vid flera av närgårdarna. Förutom grönska är Rosta också smyckat av konst, runtom i området finns skulpturer av varierande slag. Däribland kan nämnas bronsskulpturen *Planterande pojke*, av Torsten Fridh.

Bild 10 & 11: Stjärnhusens mer slutna ytterfasader och de inre, präglade av en större grad av öppenhet

Runt varje slingas insida finns en asfalterad väg vilken följer hela hästskons form. Här leddes ursprungligen bilarna men idag trafikeras den endast av en busslinje, ämnad för de äldre i området. De större parkerna har också grusade gångar där människor promenerar eller genar, kanske för att snabbare komma till centrum. Att området är bilfritt är mycket påtagligt, det är lugnt och tyst och den trafik som leds förbi och runt Rosta hörs endast svagt. Mängder med cyklar trängs i cykelställen.

Höghuset markerar tydligt var Rostas centrum är beläget. Här ligger bland annat en blomsteraffär, frisör, livsmedelsbutik, kiosk, skrädderi och en restaurang. Centrum präglas av en ganska hög grad av livlighet, många människor rör sig i området. Några slinker in på restaurangen, andra skall handla mat, någon tar ut pengar. Trots att utbudet är kraftigt begränsat sedan områdets uppförande uppvisar Rostas centrum en ganska hög grad av liv och rörelse. Behovet och uppskattning av service i närområdet syns fortfarande gälla till viss del.

Bild 12: Del av Rosta centrum med höghuset i bakgrunden

En liten skara av de som bor där idag har bott i stjärnhusen sedan de byggdes. Några kan berätta hur fantastiskt det var för dem när de gavs möjlighet att flytta till de nya lägenheterna. Toalett och badrum inne var något helt nytt för dem. Och de större lägenheterna hade till och med två toaletter! Vänner och bekanta kunde komma till Rosta bara för att få bada i ett badrum och området präglades under den tiden av en stor mängd barn, ibland

bodde så många som 30 stycken i en trappuppgång. De beskriver hur lugnt det blev när bilarna kom bort och hur lugnt det är ännu idag samt hur bra de trivs. En förhoppning är dock att barnfamiljerna skall återkomma och områdets fördelar för både barn och pensionärer lyfts fram.

Idag bor omkring 2300 personer i Rosta. Området har ganska hög rörlighet, många flyttar in och många flyttar ut. Genomströmningen är dock högre i Baronbackarna. Ensamboende är kraftigt överrepresenterade, denna hushållstyp utgör nästan tre fjärdedelar av det totala antalet boende i Rosta. Barnfamiljernas tidigare dominans och prägel av området är idag svår att avläsa. Andelen mångkulturellt boende har ökat men är till antalet lägre än i Baronbackarna.

Två rum och kök anses idag för litet för en barnfamilj. Unga par och singlar har tagit över de välplanerade, men idag små, lägenheterna. Medelåldern i Rosta är låg och de boende idag speglar hur samhällets hushållsammansättningar förändrats sedan 1940-talet. Närheten till den större stadens centrum anses tilltala gruppen, en närhet som också uppskattas av pensionärerna i området.

INFÖR FRAMTIDEN

KVALITETER OCH KARAKTÄRSDRAG ATT FÖRHÅLLA SIG TILL

För att de kulturhistoriska, arkitektoniska och landskapliga kvaliteter och karaktärsdrag som är betydelsebärande för och konstituerar riksintresset Rosta skall fortleva och ej ta skada finns några principer som är viktiga att förhålla sig till.

Enhetligheten i stjärnhusens arkitektur är av stor vikt för områdets karaktär. Enhetligheten bryts dock upp av variationsrikedomen i färgsättningen samt i hur stjärnorna kopplats samman vilket också skapar rumslig variation. Bostadsbebyggelsens aningen mer slutna fasader utåt och öppenhet inåt är ett viktigt karaktärsdrag att ta hänsyn till. Det arkitektoniska uttrycket, tidstypiskt för efterkrigstidens bebyggelse, med spritputsade fasader och sadeltak är viktigt att bevara, liksom den färgsättning av fasader och fönster som gestaltningsmässigt är karaktäristiskt för Rostas bostadsbebyggelse. Vid eventuell förändring bör hänsyn tas till ursprungligt material och utformning, detta i syfte att bibehålla möjligheten till historisk läsbarhet av 1940-talets flerbostadsbyggande.

Ett uttryck för riksintresset är också lägenheternas planlösningar som uppvisar en nyskapande uppfinningsrikedom i hantering av ljus och ekonomiskt byggande.

Stjärnhusens sammankoppling i kedjor till två halvslutna cirklar ger en mycket speciell karaktär åt området och planen var unik för sin tid. Förgårdarnas rumslighet samt de stora, öppna gemensamma parkytorna i cirklarnas mitt är ett mycket viktigt karaktärsdrag för förståelsen av den då unika men också tidstypiska planen och utgör därför en viktig del av de kulturhistoriska kvaliteter som konstituerar riksintresset. Upplevelsen av rumslighet i förening med öppenhet och ljus samt miljöns tidstypiska trafiklösning bör tillvaratas och poängen med den ursprungliga planen bör ej gå förlorad.

Typiskt för byggnadsepoken och tanken om grannskapet var byggnaderna för handel och service. De komplementbyggnader som uppfördes i och med byggandet av Rosta är därför betydelsebärande element för förståelsen av då rådande planideal och idén om grannskapet. De är alla viktiga som uttryck för riksintresset Rosta. Flera av dem har dessutom fått behålla sin ursprungliga karaktär och det är av stor vikt att bevara deras uttryck för att förståelsen av vad som konstituerar riksintresset inte skall förminskas.

Centrumområdets lokalisering markerades ofta av ett höghus. Höghuset i Rosta var det första i staden och utgör ett tydligt landmärke och arkitektonisk accent till Rostas stjärnhus. Det är en viktig del av ett bostadsområde från tiden och är betydelsefullt för förståelsen av området som helhet. Dess placering som solitär och markör bör ej skämmas av vid eventuella nybyggnationer i dess närhet.

Generellt gäller att förändringar av befintlig bebyggelse och andra anläggningar som konstaterats vara av betydelse för områdets samlade karaktär bör prövas restriktivt. Rivningar av enstaka byggnader av betydelse för riksintresset bör ej tillåtas.

Karta använd med tillstånd av Örebro kommun, Stadsbyggnad

Situationsplan över riksintresseområdet Rosta

Samtliga stjärnhus liksom höghuset och komplementbyggnaderna är av särskild betydelse för riksintresset. Komplementbyggnaderna är **svartmarkerade**. Bland dessa ingår bl affärslokaler, f d panncentral liksom tvättcentralen och den f d ungdomsgården & biblioteket

KÄLLFÖRTECKNING

Bakgrunden till Örebro stads bostadspolitik i Arkitektur 1965:5

Befriaren – Konstvandringar i Örebro, Morgonstjärnans förlag, Örebro 1986

Caldenby, Claes, *Att bygga ett land*, Byggforskningsrådet, Stockholm 1998

Edh, Karl-Erik, *Stiftelsen Hyresbostäder i Örebro – Historik 1946-1989*, ÖrebroBostäder AB, Örebro 1993

Egerö, Bertil, *En mönsterstad granskas – Bostadsplanering i Örebro 1945-75*, Byggforskningsrådet, Stockholm 1979

Har varit Stjärnhusen trogen sedan det var nytt, i Nerikes Allehanda 2001-09-09

Hem, arbete och grannar i Arkitektur 1959:4

Hyresbostäder i Örebro i Arkitektur 1965:5

Larsson, Katarina, *Andrahandskontrakt i folkhemmet*, Doktorsavhandling, Universitetsbiblioteket Örebro, 2004

Ramberg, Klas, *Allmännyttan – Våfärdsbygge 1850-2000*, Byggeförlaget, 2000

Riksintressanta kulturmiljöer i Örebro län, Örebro läns museum & Länsstyrelsen i Örebro län, Örebro 1998

Riksintressanta kulturmiljöer: resultat av enkätundersökning och nya insatser, rapport från Riksantikvarieämbetet 2007:8

Rostaområdet – En modern bostadsbebyggelse i Svenska län – Örebro läns förvaltning och bebyggelse, Bokförlaget Svenska Län AB, Göteborg 1950

Örebro. Rosta 1948-52 i Arkitektur 1979:6

Arbetsmaterial, bebyggelseinventering av Rosta, utförd av Örebro kommun genom Ulrika Sahlsten, 2010

BILDFÖRTECKNING

1. Bildkälla: Örebro Stadsarkiv/Fotograf Åke Ahlstrand, 1960-tal
2. Hämtad från tidskriften Arkitektur, 1965:5
3. Hämtad från tidskriften Arkitektur, 1965:5
4. Bildkälla: Örebro stadsarkiv/Okänd fotograf, 1960-tal
5. Bildkälla: Örebro Stadsarkiv/Okänd fotograf, 1960-tal
6. Bildkälla: Örebro Stadsarkiv/Okänd fotograf, 1951
7. Hämtad från tidskriften Arkitektur, 1979:6
8. Bildkälla: Örebro Stadsarkiv/Fotograf Lillevi Richardtson, 1960-tal
- 9-12: Örebro läns museum/Fotograf Anna Rodin, 2010